

Woensdag 31 januari 1917 – ochtendeditie

Tweede Kamer – Vergadering van dinsdag 31 januari - Binnenlandse zaken

Ede of Nunspeet? Is het raadzaam, de vluchtelingen, die aanvankelijk in het kamp te Ede werden ondergebracht, naar het oudere vluchtoord te Nunspeet over te brengen, of moet alles bij het oude blijven? Men kent het standpunt van de minister. Ter bezuiniging heeft hij onlangs Nunspeet en Ede onder éénzelfde regeringscommissaris gesteld en, voortgaande op dezelfde weg, heeft hij daarna een aanvang doen maken met de overbrenging van de inrichtingen, welke zich te Ede bevinden, naar Nunspeet. Gelukkig heeft hij hierbij geenszins overmatige spoed betracht en afbraak en transport doen staken, toen hem bleek, dat verschillende kamerleden (tot wiens tolk de heer Hugenholtz zich in een schriftelijke vraag gemaakt had) hierop prijs stelden. Bij de begroting van binnenlandse zaken kon dan de zaak uitgevochten worden.

Welnu, hedenmiddag is geruime tijd over deze zaak gesproken en nochtans konden de discussies over dit punt vandaag niet beëindigd worden. Morgen komen de replieken; ons zou het ten sterkste verwonderen, als het vrij zwakke antwoord van de minister van binnenlandse zaken ook maar een der critici van gedachten had doen veranderen. Daarvan zijn er vier aan het woord geweest, tegenover wie niet één afgevaardigde het voor de overbrenging opnam.

De bezwaren, tegen het voornemen van de minister aangevoerd, zijn van tweeërlei aar. Enerzijds betwijfelt men ten sterkste, of de bezuinigingsmaatregel inderdaad die naam zou verdienen; anderzijds is men beducht voor verstoring van de goede geest der kampbewoners te Ede, die zich daar – om met de heer Snoeck-Henkemans te spreken – nu eenmaal thuis gevoelen.

Hier komt nog iets bij. “Het vluchtoord te Ede was steeds bestemd voor een andere en betere categorie van vluchtelingen dan dat te Nunspeet” (wij citeren een zo betrouwbaar geschrift als de memorie van antwoord van de minister betreffende de thans behandelde begroting). Nu mag de minister grotendeels gelijk hebben, als hij betoogt, dat weldra de verschillen vrijwel uitgewist zijn, er zullen toch wel Belgen in Ede gevonden worden, die overbrenging naar Nunspeet als een verlies van status zullen beschouwen. De omstandigheid, dat de gestrafte vluchtelingen en de prostituées sinds maanden daarheen plegen overgebracht te worden (zij het in een afzonderlijk “kampje”), heeft er toe bijgedragen, de indruk te vestigen, alsof de beste elementen niet te Nunspeet op hun plaats waren. Daar ook vindt men (ondanks het geringer aantal gasten) een machtige militaire bewaking, waarbuiten met het in Ede blijkt te kunnen stellen.

Nu mag voor de ordentelijke Belgen te Nunspeet de weezin tegen hun elders ondergebrachte landgenoten minder aangenaam zijn, - die afkeer is een onloochenbaar feit, dat moeilijk genegeerd kan worden. Bovendien schijnt uit het oogpunt van verpleging en comfort de toestand in Ede beter te zijn, al is hierin verandering gekomen, toen zuinigheidshalve verdere verwarming van de slaapzalen achterwege gelaten werd (omstandigheid, waaraan de heer Hugenholtz de toegenomen kindersterfte toeschrijft).

Maar het gaat in Ede dan ook te royaal toe, meent de minister. Weliswaar is ook bij behoud van dit vluchtoord wel op een en ander te bezuinigen, maar doeltreffend handelt men toch pas, als men allen naar Nunspeet overbrengt. Allen, niet alles. Er blijven – omdat er 1800 plaatsen in Ede onbezet zijn – barakken enz. over, waarvoor volgens de minister thans 150.000 gulden te krijgen is. Even later echter vernamen wij, dat wegens de onzekerheid der tijden enige

loodsen in Ede zouden blijven staan, hetgeen ons de vraag in de pen geeft, of men tegelijk kan verkopen en behouden.

De voornaamste vraag van financiële aard (vraag, die – gelijk boven bleek – niet alleen de doorslag behoeft te geven) is echter deze, of de overbrengingskosten zo gering zijn, dat reeds zeer spoedig van werkelijke besparing gesproken kan worden. Dit nu is niet het geval; die kosten (met inbegrip van de voorziening in de dakbedekking enz.) bedragen volgens de minister circa 75.000 gulden, volgens de heer Hugenholtz (die de vroegere aannemer sprak) zelfs meer dan 100.000 gulden. Eerst enige maanden na de overbrenging zou door bezuinigingen, uit de samensmelting voortvloeiend, deze schadepost vrijwel kunnen zijn gedekt. En het zal zomer zijn, voordat men werkelijk enigermate van reële besparingen kan beginnen te spreken. Dan echter is de vrede wellicht reeds nabij. En voor zo een klein verschil zou men dan de goede geest van enige duizenden Belgen bederven!

Ons komt het voor, dat de minister de maatregel goeddeels genomen heeft om al te royale ambtenaren zuinigheid en bedachtzaamheid in te scherpen. Of hij hierbij ook kolonel Mingels, de gewezen regeringscommissaris te Ede, op het oog had, de man, wiens beheer en humaniteit meermaals zijn geprezen, laten wij terzijde. Stellig is er hier en daar wel eens met geld gesmeten; men moet slechts naar het vluchtelingenkamp te Gouda kijken, waarvoor indertijd een regeling is getroffen en dure afspraken werden gemaakt, die zowel door mr. Ruys de Beerenbrouck als door de minister ten zeerste werden afgekeurd. Maar rechtvaardigt afkeer van misplaatste royaliteit een kostbare maatregel, die vrij zeker kwaad bloed zet?

Staatsbegroting voor 1917.

Bij de bespreking van art. 86 bis (kosten van onderhoud en verdere uitgaven voor tengevolge van de oorlogstoestand uit het buitenland naar Nederland uitgewekenen enz.) bespreekt de heer Hugenholtz (S. D. A. P., Weststellingwerf) de verplaatsing van het vluchtoord te Ede naar Nunspeet. Het motief daarvoor is bezuiniging. Toch is daar van luxe geen sprake. Men heeft hier te doen met een gewoon houten dorp. Zeker is er centrale verwarming, een kinderbewaarplaats, een lees- en ontspanningszaal, een desinfectie-inrichting en dergelijke, doch luxe is dat niet. Na het vertrek van kolonel Mingels is de verwarming van de slaapzalen uitgeschakeld. De minister zegt: ik slaap zelf in een onverwarmde slaapkamer; maar men kan de houten loodsen op de heide niet vergelijken met het weldoortimmerde slaapvertrek van de minister. De hogere kindersterfte in de laatste wintermaanden schrijft spreker aan deze maatregel toe.

Ongewenst acht spreker ook het wegnemen van de lees- en ontspanningszaal. Men schijnt alle sociale maatregelen van kolonel Mingels te willen ongedaan maken. Het is afkeurenswaardig, aan het einde van de oorlog te willen bezuinigen op deze wijze. De cijfers in de nota van de minister stemmen tot grote voorzichtigheid. De minister geeft thans geheel andere cijfers voor de exploitatie dan in de Eerste Kamer. Het nadelig verschil voor Ede bedroeg toen 17 ½ cent per dag, thans slechts 11 cent. Ook indien men thans alleen de zuivere exploitatiekosten in rekening heeft gebracht, dan komt men er nog niet. Want in een maand bedroegen het officiële rapport de kosten in november per dag te Ede 53,8 cent; volgens de nota bedragen deze 57 ½ cent.

De minister: per maand!

De heer Hugenholtz: zeker! Maar november is een dure maand. Spreker betoogt verder, dat het door de minister gegeven overzicht

op verschillende punten weinig overzichtelijk is en daardoor weinig bruikbaar. Dat de nota een betrouwbare basis zou opleveren voor zulk een diep ingrijpende maatregel wil er bij spreker niet in.

Zal nu de overplaatsing een bezuiniging geven? Volgens de cijfers van de minister een bezuiniging van 448,85 gulden per dag. Maar de kosten van overplaatsing in eigen beheer zijn geraamd op 60.000 gulden. Maar dit bedrag is zeker te laag; volgens een betrouwbaar, niet belanghebbend persoon die spreker informeerde zullen de kosten wel 100.000 gulden bedragen. Maar zelfs voor de cijfers van de minister moet deze 155 dagen of 4 ½ maand bezuinigen om de kosten goed te maken van de overplaatsing en dan zijn we toch al weer een stap dichterbij de vrede. Want dan is het juni. Toen de minister op sprekers vraag antwoordde, werd bekend, dat de minister van buitenlandse zaken aan de Duitse regering had verklaard bereid te zijn de gedeporteerde Belgen hier onder te brengen. Verschillende dagbladen hebben daaruit de enigszins overijlde, doch verklaarbare conclusie getrokken, dat het vluchtoord te Ede niet zou worden afgebroken, daar dit 1800 plaatsen telt tegenover 1100 in Nunspeet.

Spreker hoopt intussen, dat de minister alsnog op zijn besluit tot afbraak zal terugkomen. Vele kamerleden denken over deze zaak als spreker. En door zo te handelen zal de minister zich de dank verwerven van de Belgen en van het Nederlandse volk.

De heer Koster (V. D., Assen) wijst er op dat de regering weloverwogen het vluchtoord Ede heeft gebouwd voor vluchtelingen van een enigszins betere stand. In verband daarmee is ook enigszins meer comfort betracht. Dit motiveert de duurdere bouw en de hogere exploitatiekosten. De resultaten zijn ook beter geweest in Ede dan in Nunspeet. Daar had men een militair bewakingskorps, in Ede geschiedde de bewaking door enkele padvindsters en politieagenten.

Gestraften of prostituees werden van Ede naar Nunspeet overgebracht; in eenzelfde periode bedroeg het aantal gestraften te Ede 511, waaronder 115 wegens dronkenschap; te Nunspeet bedroegen die cijfers 249 en 70. De sterftcijfers in Nunspeet bedroegen in 1915 en 1916 13,2 en 17,4, in Ede 9,8 en 9,4.

Is er te Ede met geld gemorst dan moet aan de desbetreffende ambtenaren de pen op de neus worden gezet. Maar is Ede inderdaad zo duur? Het is buitengewoon moeilijk uit de cijfers wijs te worden. Aanvankelijk heetten de kosten 78 cent per dag te bedragen. Het bleek echter dat het schoenenbedrijf in Ede daarbij was geteld. Thans heetten de kosten te Nunspeet 48,7 en te Ede 57,5 cent per dag te bedragen. Maar zijn de voorraden opgenomen? Spreker is het eens met de minister, dat nodeloze uitgaven niet mogen worden gedaan. Men moet geen geld over de balk gooien, maar verwarming gedurende de nacht is geen overbodige weelde in deze houten barakken op de heide. Zal nu echter deze overplaatsing tot bezuiniging leiden? De overplaatsing zal stellig meer dan 60.000 gulden kosten: maar aangenomen dat de cijfers van de minister juist zijn, zal het 5 maanden duren, eer deze som is ingehaald en daarna zal per maand ongeveer 12.000 gulden bezuinigd worden of 100.000 gulden als de oorlog nog 1 ½ jaar duurt. Maar mogen we dit leed over die mensen brengen, om hen te rukken uit hun bestaantje in Ede? Laat de minister het dus niet doen, want wij doen anders schade aan de belangen van velen!

De heer Ruys de Beerenbrouck (R.-K., Gulpen) sluit zich aan bij het betoog der vorige sprekers omtrent het vluchtoord Ede. Het was de wens van de regering, dat het vluchtoord Ede werd ingericht voor de betere elementen. Kolonel Mingels heeft er dan ook altijd een eer in gesteld, dat vluchtoord te doen bewonen door de allerbeste Belgen. De waardering van dezen voor hetgeen wij voor hen gedaan hebben is nog altijd bijzonder groot. Waarom dan deze verplaatsing? Zelfs

indien er daardoor een besparing verkregen wordt, dienen wij meer waarde te hechten aan een goede stemming onder de Belgen. Maar spreker weet niet, of deze overbrenging een besparing zal ten gevolge hebben en daarom zegt hij; in dubiis absteine. De kosten van deze verplaatsing worden door kenners geschat op 1 ½ ton. Verschillende delen van de gebouwen zullen niet kunnen worden overgebracht, zoals de cementen vloeren. Het is ook de vraag of het hout van de afbraak nog geschikt zal zijn om nieuwe barakken te bouwen. Is ook wel ernstig onderzocht of in Ede bezuinigingen waren aan te brengen?

Hoofdzaak voor spreker is, dat in Ede Belgen zitten die, als zij geweten hadden, dat zij in Nunspeet zouden worden overgebracht, naar België of naar Engeland zouden zijn gegaan. Tenslotte bespreekt spreker het vluchtoord te Gouda, waar 1171 personen verblijven, terwijl het voor 2500 vluchtelingen is ingericht. Hij vraagt de minister, een overzicht te geven van de volledige administratiekosten. Dit vluchtoord toch lijkt spreker gruwelijk duur. Alleen voor huur moet 120 gulden per dag betaald worden, terwijl in een vroegere nog duurdere periode 175 gulden per dag betaald moest worden. Het heeft spreker onaangenaam getroffen, dat men bereid was het gebouw goedkoper te verhuren, mits voor de gehele duur van de oorlog werd gecontracteerd. Waar anderen hun gebouwen en kerken gratis hebben afgestaan, daar trachten deze heren oorlogswinst te maken. Laat men hen aan het verstand brengen, dat het nu mooi genoeg geweest is en dat er veel vluchtelingen te Gouda zullen verblijven.

De heer Snoeck Henkemans (C.-H., Apeldoorn) acht het minder juist, dat het vluchtoord te Nunspeet voor de slechte elementen bestemd is en dat er zulk een groot verschil is tussen de bewoners van de vluchttoorden te Ede en te Nunspeet. Men doet laatstgenoemden daarmee onrecht aan. Men heeft volstrekt niet met zo grote zorg de

vluchtelingen uitgezocht. Spreker heeft ook niet de indruk gekregen, dat te Ede de regel en de orde het hoogst stond bij de vluchtelingen. De minister haastte zich echter niet met het afbreken van het vluchtoord te Ede. De mensen zijn het daar nu eenmaal gewend. Ze zijn zich daar nu eenmaal thuis gaan gevoelen. Bovendien geldt het hier slechts een betrekkelijk kleine bezuiniging.

De minister heeft graag gevolg gegeven aan het verzoek van de heer Hugenholtz, om de overplaatsing van het vluchtoord Ede tot na de behandeling van hoofdstuk V op te schorten, omdat hij graag argumenten tegen dit voornemen wilde aannemen en omdat hij niet wilde, dat de Belgen in redelijke verwachtingen werden beschaamd, maar niet omdat hij van de onjuistheid van zijn besluit overtuigd was. Spreker wijst de opvatting af, alsof hij niet aan redelijke eisen van gastvrijheid zou willen voldoen.

De door spreker gegeven cijfers zijn verstrekt op verzoek van de heer van Kol en dienden niet om de wenselijkheid der verplaatsing aan te tonen, doch vereisen nadere toelichting en dienen ook met een korrel zout te worden genomen. De boekhouding in de beide kampen was verschillend. Men moest daarbij roeien met de riemen die men had. Vast staat alleen, dat de exploitatiekosten te Ede aanmerkelijk duurder waren dan te Nunspeet. Bij de raming van de kosten van de overplaatsing is natuurlijk rekening gehouden met alle factoren, als het hout, de transportkosten enz. De exploitatiekosten zijn berekend door van de gezamenlijke kosten het kapitaal af te trekken. In de duurder exploitatiekosten van Ede kan gedeeltelijk worden verbeterd door scherpere controle en zuiniger beheer. Gedeeltelijk is dit niet mogelijk, omdat de zaak te Ede duurder is opgezet en men buitengewoon dure contracten heeft gemaakt.

De toestand van de vluchtelingen, die overgeplaatst worden van Ede naar Nunspeet, zal niet slechter worden, maar in menig opzicht

beter. Zeker is de sterfte te Nunspeet iets hoger geweest dan te Ede, maar in beide kampen was het zeer laag. Nunspeet is echter gezonder gelegen, omdat het aan twee kanten door bossen is beschermd en het aantal verpleegdagen te Ede is dan ook veel groter dan te Nunspeet. Wat de huisvesting aangaat, is er geen voordeel voor het gezinsleven in gelegen, dat de eetzaal en de recreatiezaal op een afstand van de slaapgelegenheden liggen. In Nunspeet daarentegen is er in het midden van elke groep barakken een ruimte, die dient voor eetzaal, recreatiezaal en huiszaal. Zodoende kan ook elk slaapvertrek enigszins worden verwarmd. De voeding is te Nunspeet beslist beter dan te Ede. Dat heeft de regeringscommissaris, die thans aan het hoofd van beide kampen staat, aan spreker geschreven. Te Nunspeet wordt verwarmd met kachels, te Ede met een centrale verwarming, waarover voortdurend geklaagd wordt. Kleding en onderwijs zijn in beide kampen precies dezelfde. De geestelijke verzorging zal niet verminderen door het ontslag van de heer Mingels.

De tegenwoordige regeringscommissaris is een man, die zeer liberale beginselen heeft en zeer goed met de katholieken kan omgaan (gelach). Er zal een administrateur worden aangesteld, die speciaal voor de geestelijke belangen van de verpleegden zal zorgen. De verplaatsing zal dus in alle opzichten een verbetering zijn.

Slechts in één opzicht kan van vermindering worden gesproken. In Ede is een elektrische wasserij, waarbij de vrouwen en moeders volkomen zijn uitgeschakeld. In Nunspeet zullen zij zelf moeten wassen. Maar tal van vrouwen geven daaraan de voorkeur en doen veel liever hun eigen was dan deze thuis te krijgen. Het stuit spreker ook enigszins tegen de borst, dat deze vrouwen van overheidswege alles thuis krijgen, terwijl zovele van onze arbeidersvrouwen voortdurend moeten zwoegen en sjouwen. Door de verplaatsing zal de toestand dus enigermate verbeteren en spreker acht het een

voordeel, dat ambtenaren weten, dat spreker prijs stelt op een zuinig beheer en goede controle.

Maar daarbij komt, dat de besparing aanzienlijk is. Alleen al het samenbrengen van deze twee vluchtoorden brengt een aanzienlijke bezuiniging. Spreker raamt de besparing aan verwarming van 8000 gulden per maand en als de steenkolenprijzen, zoals te vrezen en te verwachten is, nog aanmerkelijk stijgen, zal deze besparing nog groter worden. Aan verlichting zal 2000 gulden per maand gespaard worden, aan waterleiding 700 gulden per maand. Aan personeel zal 3600 gulden per maand gespaard worden. In Ede is ook een grote voorraad gemaakt van allerlei overbodige artikelen, die snel tot bederf overgaan. Men kan daarvoor gerust 2000 gulden per maand afschrijven. In totaal bespaart men dus 16.000 gulden per maand. Bovendien ligt Ede 5 kwartier van het station, Nunspeet 10 minuten. Dit geeft een grote besparing in vervoerkosten enz. In Ede is een auto de gehele dag in touw, in Nunspeet bijna nooit. En zo zijn er nog meer besparingen, die thans nog niet zijn aan te geven.

De verschillende gebouwen te Ede, die niet behoeven te worden overgeplaatst, hebben thans een verkoopwaarde van 150.000 gulden, daar barakken nu exorbitant veel waard zijn.

De kosten van de overplaatsing zijn geraamd op 75.000 gulden, maar dit bedrag kan aanzienlijk meevallen. Na 4 of 5 maanden zullen we dus alles hebben ingehaald en daarna per maand 16.000 à 18.000 gulden winst maken. Is er dan vrede, dan zal het nog wel enige tijd duren voordat de toestand in België zo is, dat we de Belgen veilig kunnen terugsturen. Het is inderdaad in het begin het idee geweest, dat Ede zou bestemd zijn voor de betere elementen, maar daaraan is de hand niet gehouden. De tegenwoordige regeringscommissaris zegt dan ook, dat er geen verschil is tussen de bewoners van Ede en Nunspeet. De gestraften en prostituees worden wel gezonden naar

Nunspeet, doch naar een afzonderlijk kampje. Er is in Nunspeet militaire bewaking, maar deze is inderdaad niet nodig.

Wat Gouda betreft, erkent spreker dat het huurcontract schandelijk is. Maar we zitten er nu eenmaal aan vast. Het is eigenlijk niet eens een contract, maar een mondelinge afspraak. Maar spreker acht zich verplicht zich ook aan mondelinge afspraken door zijn ambtenaren gemaakt, te houden. Intussen, spreker geeft het toe: het is een misbruik wat daar geschiedt. In verband met de mogelijkheid hier te lande een onderkomen te zullen moeten vinden, zal spreker te Ede een voldoende aantal barakken laten staan onder bewaking. Tenslotte verklaart spreker zich niet verantwoordelijk te achten, als hij niet aan zijn voornemens tot verplaatsing van het vluchtoord Ede naar Nunspeet vasthield.

Morgen half 12 voortzetting.

Woensdag 31 januari 1917 – avondeditie

De Duitse overheid in bezet België heeft de hoogste prijzen voor de verkoop van gedorst koren, meel, zemelen en brood voortaan als volgt vastgesteld:

Voor tarwe uit stapelplaats of molen geleverd 50,53 F; voor rogge uit stapelplaats of molen geleverd 28,45 F; voor masteluin uit stapelplaats of molen geleverd 29,98 F; voor ongepelde spelt uit stapelplaats of molen geleverd 26,57 F; voor zemelen uit de molen geleverd 21,50 F; voor tarwemeel aan bakkers of verbruikers geleverd 62,74 F; voor roggemeel aan bakkers of verbruikers geleverd 35,81 F; voor masteluinmeel aan bakkers of verbruikers geleverd 37,68 F; voor tarwebrood aan verbruikers geleverd per kilo 54 centiemen.

Deze hoogste prijzen worden op 15 februari 1917 van kracht.

Aan de Provinciale Oogstcommissie (Provincial Ernte Kommission) wordt de bevoegdheid verleend, voor de omschrijving van afzonderlijke gemeenten op verzoek of na raadpleging van de burgemeesters, telkens een lagere hoogste prijs voor tarwebrood, evenals hoogste prijzen voor brood, tot het bereiden waarvan roggemeel wordt gebruikt, vast te stellen.

Uit België.

Het Belgisch Staatsblad bevat een koninklijk besluit waarbij, uit overweging dat in het belang van de voeding van het Belgisch leger en de Belgische burgerlijke bevolking, het opkopen van eetwaren evenals alle speculatie op de prijzen ervan moeten belet worden, het volgende besloten wordt:

Art. 1. De hoogste prijzen waartegen, van heden af en tot nader bevel, de volgende eetwaren mogen verkocht worden, worden vastgesteld als volgt:

Droge witte bonen, 57 frank per 100 kilo.

Droge erwten, 46 frank per 100 kilo.

Art. 2. De gouverneur der provincie mag, gelijktijdig met de militaire overheid, tegen de door artikel één van onderhavig besluit vastgestelde prijzen, de eetwaren opvorderen nodig tot de voeding der burgerlijke bevolking die op het grondgebied der provincie verblijft of naar den vreemde vervoerd werd.

Art. 3. De voorschriften van artikels 5, 7, 8 en 9 van het koninklijk besluit van 14 augustus 1914, aangaande de vaststelling van de prijzen der eetwaren, zijn van toepassing op onderhavig besluit.

Art. 4. De opvorderingen die hen worden gedaan tegen de bij artikel één van dit besluit vastgestelde prijzen, bedragen, desgevallend, voor de landbouwers de verplichting onmiddellijk tot de oogst der eetwaren of planten over te gaan tot een bedrag van de vereiste hoeveelheid.